

Zvonimir Kontrec

Arhitektura je politička izjava

2005

U razgovorima o umjetnosti često se događa da se arhitektura zaobilazi, naročito arhitektura koja nastaje nakon početka xx. st. Koliko god je teško ljudima shvatiti apstraktnu umjetnost kao "pravu umjetnost" dok im je u svijesti na mjestu ikonice za umjetnost slika Mona Lise toliko im je teže prepoznati umjetnost u suvremenoj arhitekturi kada im trodimenzionalna apstraktna slika postane stanište, pronaći umjetnost u cjelovito zamišljenim gradskim četvrtima ili cijelim gradovima. Naravno arhitektura među umjetnostima ima poseban položaj jer je po svojoj prirodi najčešće više vezana uz materijalno nego uz transcendentno. Ipak, da bi se ona materijalizirala od gradnje pojedinačne kuće do određivanja međuodnosa naselja treba joj prethoditi kreativan čin. Kako god bilo arhitektura je uvijek okrenuta prema društvu, svojem krajnjem korisniku. Ako zamislimo uvjete življenja u XIX. stoljetnim gradovima, nezdrav i nefunkcionalan raspored prostorija u blokovima, proces zagušivanja grada pretjeranom izgradnjom u bespoštednoj utrci za što većom eksploatacijom zemljišta nije teško zamisliti da je u takvom razdoblju pojava funkcionalističke arhitekture bio politički čin, kao što je naprimjer politički čin, ali sa suprotnim predznakom i podizanje monumentalnih građevina koje služe isticanju autoriteta.

Prije pojave situacionističkih teorija arhitektura nije bila naročito zanimljiva anarhističkim misliocima isto kao što anarhističke ideje nisu bile zanimljive arhitektima. (mada tvorac izraza postmoderna arhitektura Charles Jencks očito upoznat s anarhizmom Bakunjinom i Kropotkinom 70ih godina tvrdi da su jedan od razloga uspjeha velikih arhitekata Aalta i Le Corbusiera bio i u svojevrsnom mutualističkom organiziranju njihovih ateljea mada i sam pretpostavlja da ovi nisu bili upoznati s anarhizmom). Kad Kropotkin govori o umjetnosti ističe umjetnost katedrala kao izraz kolektivnog duha, dok ga Reed demantira 60 godina poslije ističući da snaga umjetnosti srednjovjekovnih katedrala prvenstveno proizlazi iz izraza kreativnosti jedne osobe — tvorca planova izgradnje katedrale, pa u skladu s tim tvrdi da sumnja u mogućnost umjetničke vrijednosti arhitekture koja nastaje kao rezultat rada više projekatana stavljajući individualni kreativni čin kao mjerilo prave umjetnosti.

Ipak kraj 50-ih i 60-te su godine koje pojavom situacionističkih teorija sele revoluciju u svakodnevni život koji je u načelu prostor kojim arhitektura operira, čime počinje komunikacija između anarhizma i arhitekture. Po situacionistima moderni kapitalizam je osnovna snaga koja sav socijalni život pretvara u spektakl, a planiranje grada je jedno od oružja kapitalističke države. . . Htjeli su ostvariti bazu za eksperimentalan život kroz alternativnu upotrebu gradova koja je naglašavala osjećaj slobodne igre i sustav aktivnosti u umjetnosti, arhitekturi, filmu i književnosti kako bi u krajnosti oslobodili ljude od rada i svih sustava društvene potlačenosti. U početku su zamišljali unitarni urbanizam, koji se suprotstavljao specijaliziranju funkcija, nastao kao rezultat modernističkog gledanja na grad kao na stroj, pa gledaju na grad kao na skup osjećaja kroz koji ga mi doživljavamo. Guy Debord i Asgorn Yorn predlažu povezivanje dijelova Pariza za koje smatraju da su sačuvali intenzivnost ambijenta kroz mrežu puteva kojima bi ljudi "plutali" bez cilja i kako bi iskusili osjećaj slobodne igre. Situacionisti su predlagali novu upotrebu postojećih objekata kako bi ljude oslobodili od njihovih simboličnih značenja, npr. napuštanje i djelomično rušenje crkava, uništenje groblja, micanje umjetničkih djela iz muzeja i njihovo dijeljenje barovima. Nakon 1960. situacionisti odbacuju svaki urbanizam kao buržujski.

U okvirima situacionističkog pokreta tako je djelovao i nizozemac Constant Nieuwenhuis koji je razvio socijalni i arhitektonski program "Novog Babilona" u kojemu se "ludično društvo" kroz igru i umjetnost oslobađa automatizacije produktivnog rada "utilitarnog" društva. Inspirira se romskim kampom i nomadskim načinom života i predlaže povezivanje mreža i sektora koje bi omogućilo cirkuliranje nomada. Materijali bi trebali omogućiti

promjenu i fleksibilnost unutarnjih prostora. Kretanje u Novom Babilonu je zamišljeno kao kretanju u labirintu čime bi se ljude oslobodilo uobičajenog doživljaja vremena i prostora i stvorilo im mogućnost da sami stvaraju svoj doživljaj vremena i prostora. Zamislio je sektore življenja koji bi se izdizali 15-20 m iznad zemlje kako bi se površina zemlje mogla iskoristiti za poljoprivredu, parkove, rezerve prirodnih resursa i potpuno automatizirane centre proizvodnje. Stambene prostore zamišlja ponovno kao labirintске s velikim brojem soba nepravilnih uglova s puno stepenica, nepotrebnih uglova, otvorenih prostora. Zamišlja posebne prostorije za jeku, kino projekcije, sobu za razmišljanje, za odmor, za erotične igre, sve kako bi stvorio mogućnosti slobodne igre osjetila.

U isto vrijeme javljaju se i neki drugi pokreti koji promoviraju utopijski pogled na arhitekturu, npr. veoma poznata britanska grupa Archigram koja, iako krenuvši iz donekle sličnog političkog miljea, ali pod snažnijim utjecajem američke pop-kulture, ne uspijeva dati tako snažnu koncepciju društva kojemu je namjenjena ta arhitektura.

Sedamdesete su godine rađanja izraza anarhitektura koji se odnosio na rad grupe umjetnika okupljenih oko Gordona Matta-Clarkinga. Matta-Clarking je studirao arhitekturu u New Yorku u priznatom studiju, no nakon završetka studija preselio se u umjetničku četvrt SoHo i počeo se baviti konceptualnom umjetnošću vezujući je uz arhitekturu. Za razliku od ostalih arhitekata, smatrao je da ne može doprinjeti društvu gradeći nove strukture budući da on sam ne može promijeniti okoliš na način da potakne ikakvu bitnu razliku. Njegova ideja se izražavala kao proces destrukuiranja, a ne struktuiranja, zato se koncentrira na postojeću strukturu u zapuštenim dijelovima grada. Doslovce je rezao zgrade time otkrivajući nove vidike i prolaze. Za objekte svog rada birao je arhetipske građevne tipove; na primjer ako se radilo o najamnoj zgradi u getu, razbijanje zidova je simboliziralo rušenje međuljudskih i klasnih barijera koje zarobljavaju siromašne. U djelima Splitting i Bingo on uzima tipične kuće iz predgrađa koje simboliziraju samozatvorenost više socijalno-ekonomske klase. Razbijanje ovih građevinskih tipova je težilo otvorenijem, slobodnijem društvu. Njegov najozloglašeniiji, a ujedno i izražajno najjači rad je "ispucavanje prozora" (1976). Posudivši pušku od slikara Dennisa Oppenheima razbio je prozore na zgradi Instituta za arh. i urb. Studije u New Yorku, te ih potom zamijenio montiranim slikama zgrada razbijenih prozora u Južnom Bronxu. Njegov je osnovni stav bio da se arhitekti ne interesiraju dovoljno za raspadajuće zgrade, odnosno da ih zanimaju samo kao strukture za uklanjanje kako bi ih zamijenili s objektima koji uskoro ponovno započinju ciklus propadanja. Smatrao je da suvremena arhitektura ne zadovoljava ljudske potrebe, već stvara dehumanizirane situacije.

Poslije ovih događaja u arhitekturi se javio pokret koji se naziva dekonstruktivizmom (najpoznatija dekonstruktivistička djela široj publici su djela Frankyja Gehryja muzej u Bilbaou i "plešuća kuća" u Pragu) iako ovi arhitekti navode i anarhizam među svoje uzore (uz teoriju kaosa i sl.) ovdje se ne radi o angažiranom pokretu već više o estetskoj inspiraciji.

Pred kraj stoljeća situacionističke teorije se ponovno aktualiziraju kroz pojavu novih teorija o konzumerizmu, teorije Hackima Beya o autonomnim zonama, a novo doba pojavom world wide weba također nameće nova promišljanja o arhitekturi, ali i aktualizira poglede o njenoj političkoj ulozi. Postaje trendovski baviti se izazovom virtualnog prostora i novih medija bez da se razumije u koliko time pridonose jačanju snage medija do te mjere da on počinje mjenjati naše poimanje prostora i polako nas odvajati od fizičke realnosti. Paul Virilio predlaže arhitekturu, ples i kazalište kao oblike otpora koji nas kroz materijalni svijet opipa i pokreta udaljavaju od snage medija i njihovih manipulacija.

"Culture jamming" se počinje javljati povezan s arhitekturom. Grupe kao što su Spacehijackers ili Team7 su okrenute kreativnoj upotrebi prostora koja nastoji umanjiti autoritet

arhitekture. Team7 tako npr. u jednoj od svojih pobunjeničkih "konstrukcija" na sveučilišnoj zgradi u Arlingtonu u Texasu postavljanjem znakova i narančastih mreža poput onih s gradilišta uspijevaju ljude usmjeriti da u zgradu ulaze i izlaze kroz prozor drugog kata. U pravilu njihove strukture okončavaju svoj život nakon par sati kada zbunjeni građani nazovu policiju.

Interesantan je i način na koji svoj politički stav okrenut uspostavljanju "istinske demokracije", u kojoj građani u suradnji s arhitektima nastoje aktivno sudjelovati u uređivanju svojeg neposrednog okoliša, iskazuje skupina od tri arhitektice i jedne likovne umjetnice — MUF. U inicijativi nazvanoj "The Can Do Scarmen Trust Initiative" iskušanoj 1998. u Birminghamu lokalni stanovnici su sami ukazivali na probleme da bi potom npr. lokalni mladić koji je ukazao na nepovezanost mjesta gdje se okupljaju mladi zajedno s arhitekticom izradio strategiju njihovog prostornog i funkcionalnog povezivanja. Prilikom rekonstrukcije Camdan ulice u Londonu arhitektice su napravile program na temelju želja ljudi koji su se tom ulicom koristili, stanovnika, vlasnika prodavaonica i obrta, prolaznika i turista, a organizirale su i radionice za djecu u lokalnoj osnovnoj školi.

Vjerojatno najzanimljivija osoba koja se bavi eksperimentalnom arhitekturom danas je Nauttilus Lebbeus Woods. On je jedan od rijetkih arhitekata današnjice koji političnost shvaća kao sastavni dio arhitekture, pa čak o tome piše i u svojim knjigama "Arhitektura je politička izjava" i dvojezičnoj englesko-hrvatskoj "Rat i arhitektura" posvećenoj rušenjima Sarajeva i Vukovara i arhitektonskim pitanjima koje ti događaji otvaraju. Govori o anarhitekturi oslobođenoj hijerarhija gdje čovjek živi gdje hoće i kako hoće. Pa u skladu s tim projektira "Solo Hause" u kojem žive pojedinci koji izabiru živjeti u samoći u tehnološom okruženju koje i omogućuje izoliranost od drugih ljudi, ali i vlastitog unutarnjeg svijeta. S druge strane radi prijedloge za slobodne zone koje bi trebale poticati interakciju slobodnih individualaca. Osim za Berlin i Pariz radi i prijedlog slobodne zone za Zagreb u kojemu nastoji narušiti krutu strukturu grada predviđajući pokretne konstrukcije koje postavljaju helikopteri potičući oslobađanje ljudi od krutih stavova o gradu i komentira "ne hoda se na prstima po stratištu demokracije". Treba reći da on ne radi konkretne crteže već skicira svoje vizije koje bi trebale poslužiti drugim ljudima kao poticaj za razradu. Čak i kad se radi o maketama pušta da ljudi koji izrađuju maketu sami po svojem nahođenju razrađuju model. 1993, tijekom opsade Sarajeva, boravio je unutar grada radeći na razbijanju kulturnog embarga i dajući prijedloge za ono što naziva radikalnom rekonstrukcijom. Smatra da je pogrešno udovoljavati željama da grad izgleda isto kao i prije razaranja budući da se grad promijenio i politički i demografski. Predviđa obnovu u tri faze koje čuvaju trag razaranja u različitom stupnju i naziva ih injekcija, krasta i ožiljak. Zanimljivi su i njegovi susreti s filmskim korporacijama. Bio je pozvan da radi scenografiju za film Alien III, ali je ubrzo otišao ne mogavši podnijeti duh profiterstva i sigurnih odluka. 1995. je u filmu 12 majmuna prepoznao doslovno iskopirane svoje objavljene radove. Za scenu u kojoj Bruca Willisa muče u "sobi za ispitivanje" (Woodsova "neomehanička soba") kaže da je savršen primjer zlouporabe ideja u okvirima korporacijske logike.

Svoje radove možda najbolje opisuje sam izjavom "Arhitektura je rat. Rat je arhitektura. Ja sam u ratu sa svojim vremenom, svojom povijesti, sa svim autoritetima koji prebivaju u fiksnim i uplašenim oblicima."

Anarhistička biblioteka

Anti-Copyright

31. 05. 2012.

Zvonimir Kontrec
Arhitektura je politička izjava
2005

<http://www.stocitas.org/arhitektura%20je%20politicka%20izjava.htm>

<http://anarhisticka-biblioteka.net>